

В.С. Кравців, доктор економічних наук, старший науковий співробітник
Інститут регіональних досліджень НАН України, Львів

І.З. Сторонянська, кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
докторант
Інститут регіональних досліджень НАН України, Львів

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Присвячено оцінці можливостей та обмежень застосування інтеграційного підходу до регіонального розвитку. Авторами розроблена методика оцінювання внутрідержавної торговельної інтегрованості регіонів. Визначено принципи формування та механізми реалізації державної політики міжрегіональної інтеграції, спрямованої на формування єдиного соціально-економічного простору, та усунення перешкод, які виникають на шляху міжрегіональних потоків, стимулювання їх мобільності.

The article to the estimation of possibilities and limitations of application of the integration approach to regional development is devoted. The method of evaluation of the domestic trade integrating of regions is developed by authors. Forming principles and realization mechanisms of state policy of interregional integration, directed on forming of the unique socio-economic space, and removals of obstacles, which arise up on the way of interregional streams, stimulation of their mobility are determined.

Суспільні, економічні, політичні реалії сьогодення вибудовують нові пріоритети розвитку України. В процесі поглиблення ринкових реформ дедалі більшої ваги набуває питання єднання та згуртування українських регіонів, як основного чинника подальшого становлення державності та посилення економічної могутності країни.

Ефективність даних процесів безпосередньо залежить від скоординованої взаємодії регіональних ринкових структур та розвитку інтеграційних зв'язків на різних рівнях економічної системи. Поряд з цим, роки постпланового функціонування економіки України можна визначити як період міжрегіональної дезінтеграції, коли українська економіка перестала функціонувати як єдина система, де внутрішній попит та пропозиція зорієнтовані один на одного. Ситуація, коли зовнішньоекономічні зв'язки регіонів починають превалювати над внутрішніми, свідчить про втрату національною економікою основної системної властивості, а її елементи – компанії та цілі регіональні економічні системи - в більшій мірі працюють на розвиток економічних систем інших країн, а не своєї власної. В зв'язку з цим, особливої актуальності набувають наукові дослідження процесів міжрегіональної інтеграції та формуванню засад державної політики у сфері посилення внутрішньої інтегрованості регіональних систем, здатних працювати в ринкових умовах.

Складність, багатоплановість та недостатня дослідженість процесів міжрегіональної інтеграції зумовлює необхідність розробки нових методичних підходів до їх оцінки. Традиційні методи, які використовуються для аналізу участі регіону у міжнародному та міжрегіональному поділі праці, є мало придатними для виявлення тенденцій міжрегіональних взаємодій в умовах постіндустріального суспільства. Проблема у тому, що, по-перше, інформаційні та фінансові потоки часто мають

«віртуальний» характер і відстежити їх за допомогою традиційних моніторингових методів практично неможливо; по-друге, значна питома вага міжрегіональних потоків знаходиться у тіні; по-третє, офіційна українська статистика навіть не відстежує міжрегіональні товарні потоки. Парадоксальним, на нашу думку, є те, що відкриваючи статистичний щорічник України чи будь-якої її області, ми можемо отримати вичерпну інформацію про їх торговельні, фінансові, інвестиційні, міграційні зв'язки з будь-якою країною світу, однак відсутня інформація про ці ж зв'язки між областями України.

Зважаючи на вищезазначене, вважаємо за доцільне провести докладний аналіз міжрегіональних економічних та соціальних взаємодій в контексті визначення бар'єрів міжрегіональної інтеграції в Україні.

Міжрегіональні торговельно-економічні зв'язки. Ознакою посилення дезінтеграції українського товарного ринку до 2005 року було швидше падіння міжрегіонального обміну продукцією у порівнянні з падінням обсягів виробництва. Частка міжрегіонального обороту у ВВП України складала в 1990 році 29,2%.¹ В 2001-2002 роках вона знизилась до близько 17%.² Наступні дослідження, проведені у 2005 році, засвідчили зростання частки міжрегіонального товарообороту у ВВП України. За наближеними оцінками вони склали 23-25%.³ Однак даний показник залишається значно нижчим, ніж частка міждержавного товарообігу між членами ЄС. Зокрема, в ЄС частка поставок між країнами-членами в 2005 році сягнула 62% експорту та 61% імпорту.⁴ Таке співвідношення темпів виробництва та міжрегіонального торговельного обміну є властивим для стадії економічної рецесії, коли стискається ємність ринку.

Поряд із скороченням виробництва та загальної ємності товарного ринку швидке падіння міжрегіонального обміну спричинене значними змінами вартісних співвідношень продукції, що обмінюється, і втратою конкурентоспроможності багатьох виробництв на внутрішньому ринку.

Однак не можна будь-яке скорочення міжрегіонального обміну вважати негативною тенденцією. Перехід до ринкових відносин дозволив ліквідувати значну кількість нераціональних та штучних зв'язків (для прикладу, кооперовані поставки між підприємствами одного відомства, які віддалені одне від одного на тисячі кілометрів), зменшити залежність споживачів від підприємств-монополістів, надав можливість регіонам розгорнути власну зовнішньоекономічну діяльність, що дозволило прикордонним (периферійним) регіонам працювати на ринках сусідніх країн. Головним позитивним результатом стало те, що почав діяти такий інтеграційний фактор, як зацікавленість товаровиробників у подоланні регіональних обмежень попиту та розширенні ринку збуту продукції. Ця зацікавленість обов'язково повинна бути

¹ Бандман М.К. Территориально-производственные комплексы. Прогнозирование процесса формирования и использования сетей Петри. – Новосибирск: Наука, 1990. – 302с.

² Оцінка частки міжрегіонального торговельного обороту у ВВП України за 2001-2001 рік є наближеною, оскільки розрахунки здійснювались на основі інформації, наданої обласними державними адміністраціями (дані щодо внутрішньодержавного міжрегіонального обміну надали 19 облдержадміністрацій).

³ Розрахунки на основі експертного опитування працівників обласних державних адміністрацій, приватних підприємств різних регіонів, проведеного в рамках реалізації проекту «Міжрегіональна інтеграція в умовах проведення адміністративно-територіальної реформи», який виконувався під керівництвом І.Сторонянської за кошти гранту Президента України для підтримки наукових досліджень молодих учених (2006р.)

⁴ Roberto Ezcurra, Pedro Pascual. Regional Polarisation and National Development in the European Union // Urban Studies, January 2007, Vol. 44, No. 1, P.99–122.

підтримана регіональними органами влади, оскільки розширення виробництва та збуту збільшує доходи бюджету і населення, а також знижує рівень безробіття в регіоні.

Іншою стороною оцінки рівня інтегрованості українських регіонів є просторовий розподіл даних процесів, тобто визначення, наскільки тісними є торговельні взаємозв'язки кожного регіону зокрема з іншими регіонами України. Однією з ключових проблем, які не дозволяють чітко визначити рівень інтегрованості українських регіонів, як уже зазначалось вище, є брак статистичної інформації щодо обсягів потоків товарів та послуг між ними. Тому для визначення рівня участі українських регіонів у внутрішній торгівлі країни використаємо методичний підхід, який ґрунтується на порівнянні обсягів валового регіонального продукту, обсягів зовнішньої торгівлі та споживання окремих регіонів.

Згідно з визначенням, валовий регіональний продукт (ВРП) – це показник, який визначається як різниця між сумою випусків і сумою проміжного споживання в регіоні⁵, а основними напрямками використання виробленого ВРП є споживання, обмін з іншими регіонами (внутрішніми чи зовнішніми) та заощадження. Отже, віднявши від ВРП сальдо зовнішньої торгівлі регіону товарами та послугами, ми отримуємо залишок ВРП, який (за умови відсутності внутрішнього міжрегіонального обміну) буде складати кінцеве споживання в регіоні⁶:

$$GRP - (E_p - I_p) - (E_s - I_s) = RegCons, \text{ if } Trade_{dom} = 0, \quad (1)$$

де GRP - ВРП, $(E_p - I_p)$ – сальдо зовнішньої торгівлі регіону товарами, $(E_s - I_s)$ – сальдо зовнішньої торгівлі регіону послугами, $RegCons$ – внутрішньорегіональне споживання, $Trade_{dom}$ – внутрідержавна міжрегіональна торгівля.

Однак, якщо обсяги внутрідержавної міжрегіональної торгівлі будуть більші за нуль, то їх можна визначити як:

$$(GRP - (E_p - I_p) - (E_s - I_s)) - RegCons = Trade_{dom}. \quad (2)$$

За аналогією із зовнішньою торгівлею, показник із додатним значенням говоритиме про переважання вивезення товарів з регіону у межах держави, а від'ємний – про більший ввіз товарів із інших регіонів країни.

Запропонований методичний підхід не дозволяє отримати точні дані щодо обсягів внутрідержавної міжрегіональної торгівлі, але може відобразити напрямки внутрідержавних товаропотоків та диференціацію регіонів за даним показником.

Використаємо вищевикладений підхід для визначення рівня участі регіонів у внутрідержавній торгівлі України в цілому та в розрахунку на одну особу. Відхилення даних показників від середнього по Україні значення представлене на рис.1.

⁵ Богорад О.Д., Тевелєв О.М., Падалка В.М., Підмогильний М.В. Регіональна економіка. Словник-довідник. К., 2004. – С.30.

⁶ Рівень заощаджень умовно приймаємо рівним 0, зважаючи на його дуже низьке значення. За розрахунками згідно з статистичними даними на 1.01.08 р. він складав близько 2% ВВП України.

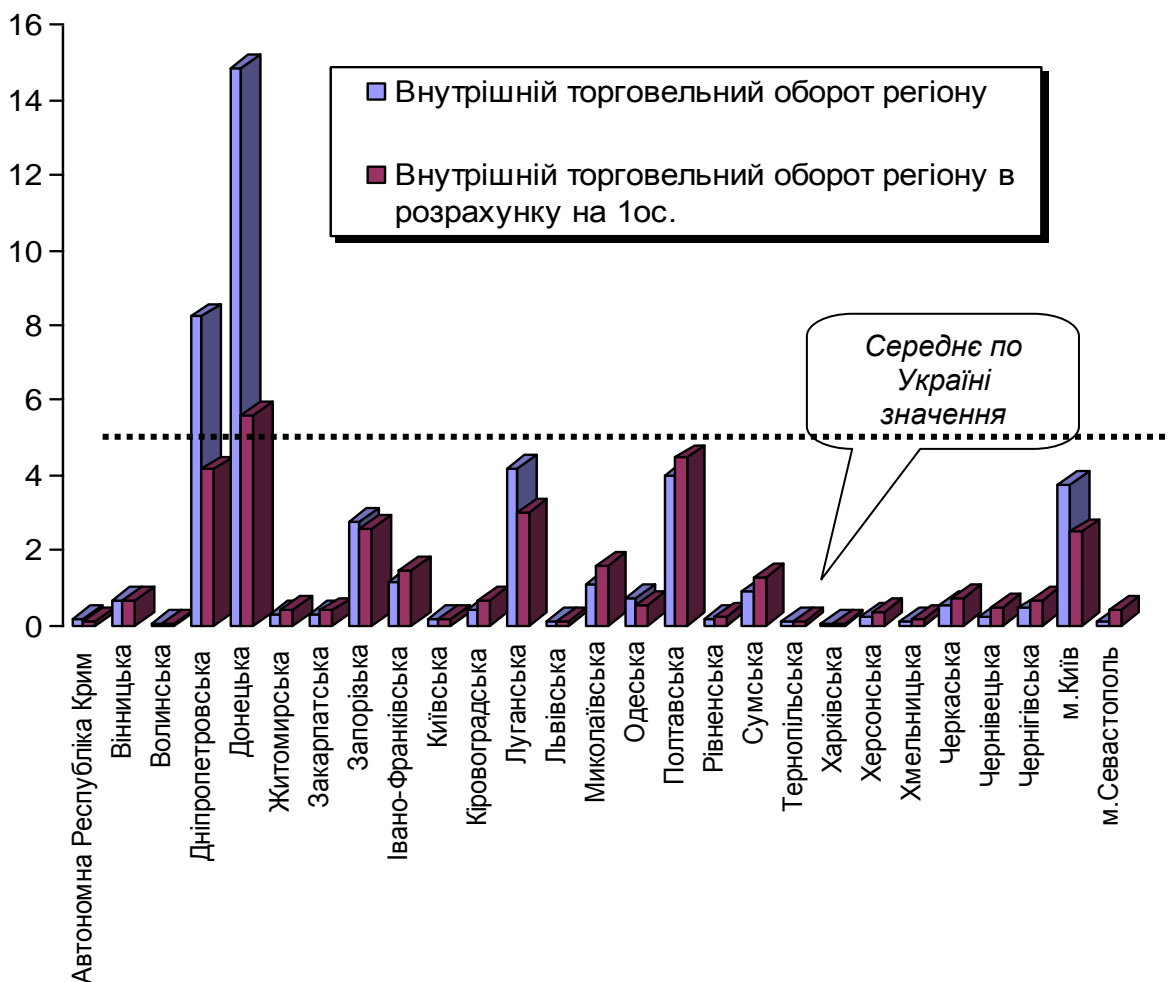

Рис. 1. Відхилення показників внутрішнього торговельного обороту регіону та внутрішнього торговельного обороту регіону в розрахунку на 1 особу від середнього по Україні значення у 2007 році

Лідерами за обсягами внутрішньодержавного торговельного обороту виявились Дніпропетровська та Донецька області. До цієї ж когорти слід віднести Луганську та Полтавську області. Натомість значно нижчим значенням даного показника

характеризуються області західного прикордоння – Волинська, Львівська та Тернопільська, а також Хмельницька та Харківська області (рис.2).

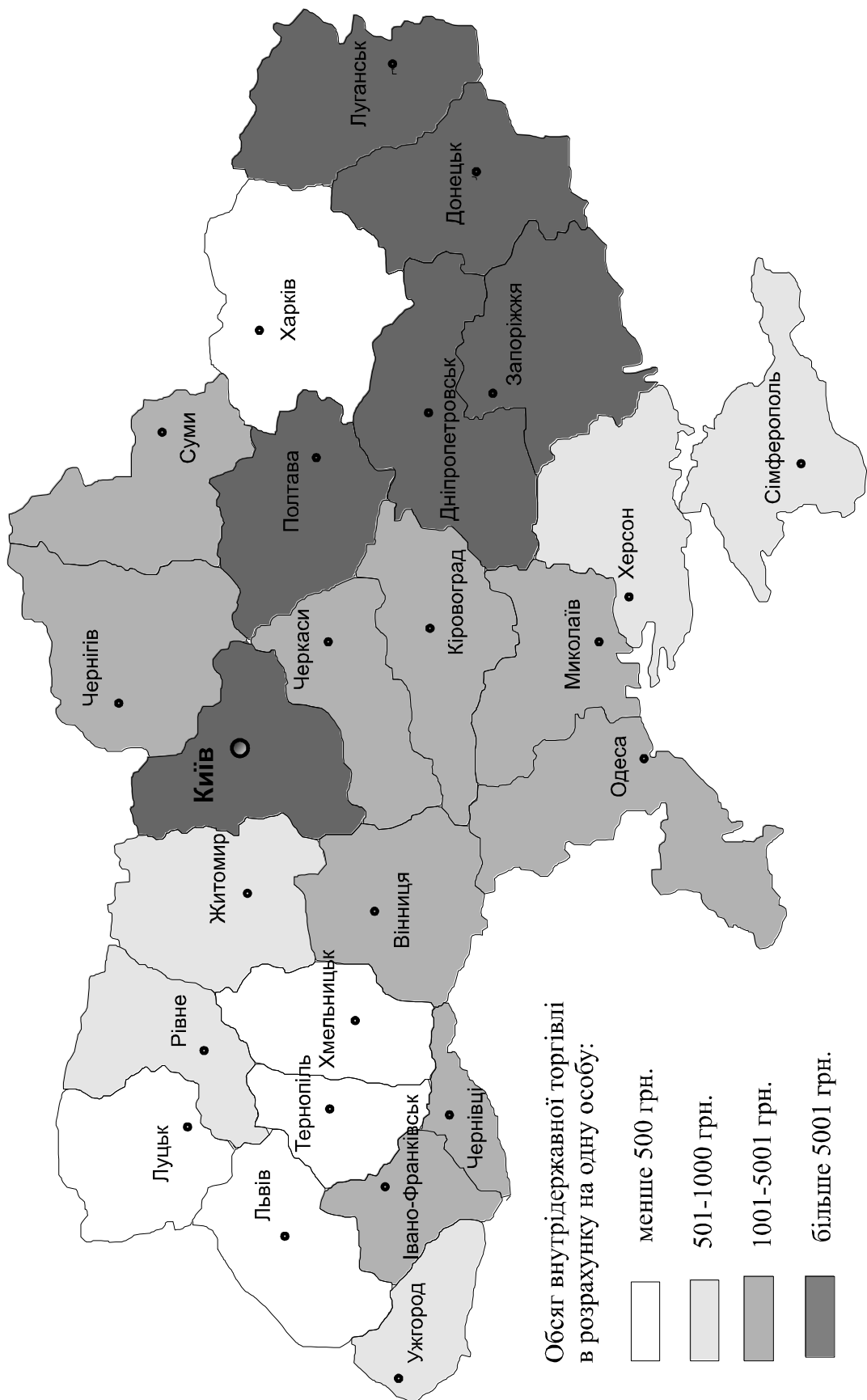

Рис.2. Внутрідержавна торгівельна інтегрованість регіонів України (2007р.)

Діаграма 3 показує розсіювання значень обсягів внутрідержавного торговельного обороту в залежності від ВРП у 2007 році. На діаграмі чітко видно, що м.Київ та Донецька область виділяються на фоні решти регіонів. Для м.Києва характерне найвище значення ВРП, що зумовлено його статусом столиці та реєстрацією тут центральних офісів багатьох крупних компаній. Натомість Донецька область – регіон із найвищим обсягом внутрідержавних торговельних зв'язків, причому як в цілому по регіону, так і в розрахунку на одну особу. Це можна пояснити, з одного боку, високими обсягами ВРП, а з іншого - недиверсифікованістю власної виробничої сфери, що зумовлює як збільшення вивозу регіону в межах країни, так і ввезення споживчих товарів. Таким чином, даним регіонам притаманні особливі чинники розвитку внутрідержавної міжрегіональної торгівлі. Тому при побудові залежності між показниками ВРП та обсягів внутрідержавної торгівлі регіону ми не братимемо їх до уваги, а скористаємось вибіркою із 25 регіонів.

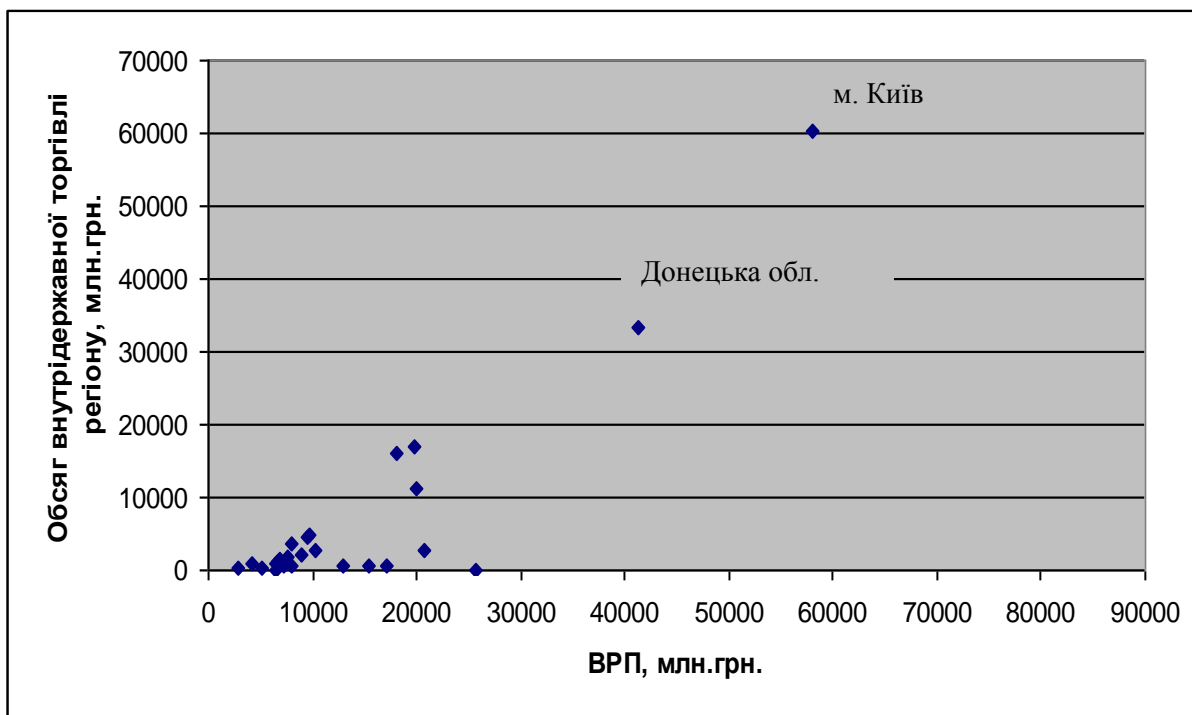

Рис.3. Діаграма розсіювання значень обсягів внутрідержавної торгівлі регіону в залежності від ВРП у 2007 році

Варто відзначити, що прямопропорційна залежність між обсягами внутрідержавної торгівлі певного регіону та обсягами його ВРП відсутня. Використання регресійного аналізу дозволило нам побудувати ряд моделей, які визначають залежність між заданими параметрами (табл.1).

Таблиця 1

Параметри економетричних моделей залежності між обсягами ВРП та обсягами внутрідержавної торгівлі регіонів України у 2007 році

Тип моделі	Модель	R ²
Лінійна	$y = 0,9733x - 7122,5$	R ² = 0,8104

<i>Логарифмічна</i>	$y = 13776 \ln(x) - 121480$	$R^2 = 0,5193$
<i>Поліноміальна</i>	$y = 2E-05x^2 - 0,0536x + 914$	$R^2 = 0,8967$
<i>Експоненціальна</i>	$y = 545,79e^{8E-05x}$	$R^2 = 0,3777$
<i>Степенева</i>	$y = 0,0038x^{1,4011}$	$R^2 = 0,3524$

Як бачимо, найбільша вірогідність характерна для поліноміальної моделі. Така залежність є параболічною: для регіонів із низькими значеннями ВРП характерний незначний вплив обсягів внутрідержавної торгівлі на його формування, натомість, чим вищий обсяг ВРП виробляється в регіоні, тим більшу його частку формують міжрегіональні торговельні зв'язки.

Негативний вплив на процеси міжрегіональної економічної інтеграції спричинив *ріст транспортних тарифів* (у порівнянні з 1990 роком), який значно випереджував ріст цін на продукцію, що перевозилась. Так, на кінець 2007 року співвідношення зростання залізничних тарифів та зростання цін на продукцію, що перевозилась, склало 2,3:1 (в порівнянні з кінцем 1990 року), автомобільних тарифів – 1,5:1. Відносно подорожчання транспорту призвело до того, що деякі економічні зв'язки стали неефективними. Об'єм роботи транспортної системи України за 1990-2001 роки скоротився більше, ніж скоротились об'єми виробництва: перевезення вантажів – у 3,9 раза, вантажооборот – у 2,64 раза; об'єм роботи трубопровідного транспорту також зменшився, хоча і в меншій мірі - у 2,1 раза. Лише протягом 2001-2007 років можна констатувати збільшення навантаження на транспортну систему України (близько 2-3% щорічно).

На сьогоднішній день не до кінця вивченим залишається вплив *процесів приватизації* на динаміку міжрегіональних зв'язків. Після розпаду СРСР в результаті невизначеного становища, в якому знаходились більшість керівників підприємств, що приватизувались, суттєво знизилась дисципліна виконання договірних зобов'язань та посилилось бажання керівного корпусу вивести частину майна з фондів підприємств до їх приватизації. На нашу думку, це завдало коопераційним зв'язкам між підприємствами, а в результаті і міжрегіональним зв'язкам, подвійного удару у вигляді скорочення масштабів поставок при одночасному підвищенні ризиків неплатежів через погіршення фінансового становища підприємств.

Поряд з цим, саме приватизація дала поштовх для *формування в Україні крупного бізнесу*, а далі і фінансово-промислових груп (ФПГ). Інтеграція українського приватного капіталу здійснюється під впливом різних факторів, у результаті чого набуває різних форм. Можна визначити три головних напрямки збільшення потужності існуючих бізнес-груп: це – розвиток інтеграції за рахунок встановлення нових меж контролю по вертикалі; горизонтальна інтеграція, за рахунок чого досягається концентрація капіталу і збільшується його конкурентоспроможність на конкретному товарному ринку; а також поширення практики створення стратегічних альянсів для здійснення спільних дій.

Аналіз територіального поширення діяльності інтегрованих бізнес-груп дозволяє говорити про те, що крупний бізнес та крупний капітал в Україні виконують роль інтегратора економічного простору держави. Значення даного фактора посилюється в умовах самоусунення держави від регулювання процесів міжрегіональної інтеграції в державі.

Бурхливий, але хаотичний розвиток в Україні *фінансового ринку* мало сприяв міжрегіональній інтеграції. Окрім цього, домінуюча тенденція концентрації фінансового капіталу в Києві та ще кількох фінансових центрах України посилила деформацію економічного простору держави.

Згідно з інформацією Національного банку України, близько 60% існуючих в Україні комерційних банків (105 із 173 діючих на 1.01.2008 року) зосереджені саме у м. Києві, при цьому решта Київської області залишилась без банку – юридичної особи. Окрім Києва, в Україні виділяються ще такі фінансові центри, як Дніпропетровська, Донецька, Одеська та Харківська області. А в 11 українських областях функціонують лише філії комерційних банків та не зареєстровано жодного банку як юридичної особи.

Концентрація банківських ресурсів у м. Києві пов'язана із сприятливою кон'юнктурою столичного ринку для банків, зосередженістю у фінансовому центрі основної грошової маси – бюджетних коштів, нагромадженістю підприємств, заощаджень населення не лише київського, а й загальнодержавного походження.⁷

Регіональний розподіл банків та їх філій, а також капіталу має об'єктивну основу: прямо пропорційно залежить від рівня економічного розвитку регіону, концентрації виробництва і доходів у регіонах. Однією із сучасних тенденцій регіонального розміщення банківських установ є активна експансія великих комерційних банків за межі регіону шляхом відкриття великої кількості філій по усій території країни. Це частково нівелює територіальну нерівномірність розміщення банківської мережі.

Традиційна форма банківської експансії шляхом відкриття філіальної мережі в останні роки доповнюється активізацією створення дочірніх банків, через які банківські групи закріплюють свій фінансовий вплив у регіонах. Це, в свою чергу, призводить до витіснення і поглинання регіональних банків головними конторами, дочірніми банками і філіями більш потужних банків немісцевого походження.

Звичайно, недосконалість грошово-фінансової системи держави є суттєвим фактором дезінтеграції України, однак процес поширення в регіонах впливу великих столичних банківських установ не є однозначно негативним фактором. З позиції можливості фінансування великих міжрегіональних проектів, забезпечення доступу до значних фінансових ресурсів підприємств регіону, консолідації фінансового капіталу, великі банки можна вважати також внутрідержавними інтеграторами. Окрім цього, саме філії і дочірні структури столичних банків представляють нові види банківських послуг, приклади кращого менеджменту, впровадження нових технологій та операцій, вексельні та лізингові програми, вони є більш активними та незалежними в проведенні своєї політики, на відміну від малопотужних регіональних банків.

Новою важливою тенденцією, що мала місце в роки реформ, стало співробітництво елементів *ринкової інфраструктури*: створені в столиці та регіонах України валютні, фондові та товарні біржі, комерційні банки, страхові організації, іпотечні та клірингові центри, ФПГ тощо шукали нові форми співпраці із своїми партнерами та клієнтами. Саме розширення діяльності цих структур сприяло б інтенсифікації міжрегіональних економічних потоків. Процес цієї взаємодії на першому етапі реформ мав у більшості випадків стихійний та нерегульований характер, а його результати були малоефективними.

Ще одним чинником, який має негативний вплив на процеси внутрідержавної інтеграції України, є *зниження міграційної активності* її громадян, що найбільш яскраво проявляється в скороченні пасажирських перевезень між регіонами віддаленими один від одного. Головними причинами цього можна назвати падіння реальних доходів у значної частини населення держави, а також ріст транспортних тарифів (у порівнянні з 1990 роком).

⁷ Мельник М.І. Інвестиційний клімат регіону: теоретичні та прикладні засади дослідження: Монографія. – Львів: ІРД НАН України, 2005. – С.125-127.

В 2007 році пасажирооборот транспорту загального користування зменшився в 2,09 раза в порівнянні з 1990 роком. Ситуація на повітряному транспорті взагалі вражаюча: в 2007 році його послугами скористалось лише 13% пасажирів від кількості пасажирів 1990 року. Поряд із загальним скороченням пасажирообороту проходить зміна його просторової структури: збільшується частка міського та приміського сполучення і суттєво скорочується частка міжміського сполучення, що можна вважати ознакою дезінтеграції регіональних соціумів.

Така ситуація може бути пояснена так. Регіони України, за кількома винятками, моноцентричні. В них наявні домінуючі адміністративні, промислові, транспортні, культурні центри. Тому більшість регіонів поляризовані (центр – периферія), а структура транспортної мережі та особливо реальних зв'язків є центробіжною та моноспрямованою. Основні зв'язки та поїздки громадян замикаються в межах регіонів.

Оцінюючи в цілому міжрегіональні соціально-економічні зв'язки в Україні можна зробити такий висновок: хоча дезінтеграція соціально-економічного простору України є незаперечним фактом, сьогодні слід констатувати поліпшення ситуації практично за усіма розглянутими показниками. Переломним можна вважати 2000 рік. Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що Україна перебуває на третьому етапі еволюційної спіралі міжрегіональної інтеграції, а всі позитивні тенденції говорять про наявність передумов та чинників посилення інтегрованості внутрідержавного економічного простору. Однак їх практична реалізація можлива лише за умови активного включення держави у процеси міжрегіональної інтеграції.

Активна участь держави у регулюванні міжрегіональних зв'язків з метою посилення інтегрованості внутрішнього соціально-економічного простору країни передбачає розробку концептуальних засад державної політики міжрегіональної інтеграції. Адже такий складний процес, як інтеграційні взаємодії регіональних економічних систем у розширеному просторі, не може бути стійким та ефективним унаслідок стихійної адаптації та ринкового саморегулювання, а тому потребує розробки адекватних механізмів упорядкування нових форм відносин, що складаються між регіонами, узгодження інтересів та стратегічного управління внутрідержавною взаємодією регіонів.

Зазначене вище доводить необхідність формування та реалізації **державної політики міжрегіональної інтеграції**, спрямованої на формування єдиного соціально-економічного простору та усунення перешкод, які виникають на шляху міжрегіональних потоків, стимулювання їх мобільності. На нашу думку, інтеграційна політика повинна реалізовуватись у контексті державної стратегії просторового розвитку та державної стратегії регіонального розвитку України.

Останнім часом все частіше з вуст політиків та чиновників найвищого рангу звучать заяви про важливість налагодження міжрегіональних зв'язків, внутрідержавної економічної інтегрованості країни, формування сильного внутрішнього ринку. Більше того, в Концепції державної регіональної політики, яка розроблена Міністерством регіонального розвитку та будівництва України⁸, стимулювання міжрегіональної інтеграції визначено одним із чотирьох пріоритетних напрямків державної регіональної політики в Україні. Це дозволяє зробити висновок, що нарешті в Україні з'явилося розуміння важливості окресленої проблеми. Однак сучасна неузгодженість та нескоординованість різних гілок системи державного управління просторовим та регіональним розвитком, відсутність спільного бачення цілей та можливих заходів їх

⁸ Концепція державної регіональної політики // Офіційний сайт Міністерства регіонального розвитку та будівництва. - <http://www.minregionbud.gov.ua/index.php?id=895>

досягнення не вселяють сподівань на реалізацію реальних та чітких заходів політики міжрегіональної інтеграції.

Іншим важливим аспектом даної проблеми є відсутність в Україні державної стратегії просторового розвитку. Звичайно, частково її функції виконує розроблена Генеральна схема планування території України, розроблена у 2000 році та затверджена Законом України «Про генеральну схему планування території України» від 7 лютого 2002 року №3059-III.⁹ Однак в ній недостатня увага приділена таким важливим просторовим соціально-економічним процесам, як оптимальний розподіл економічної діяльності у просторі та міграція. Саме вони повинні лягти в основу розробки заходів реалізації регіональної та інтеграційної політики.

Також поза увагою уряду на сьогоднішній день залишаються проблеми внутрідержавної міграції, внаслідок чого держава залишається осторонь регулювання напрямків міграційних потоків населення. Проблема ускладнюється і значними обсягами зовнішньої міграції економічно активного населення, що також негативно впливає на інтеграційний потенціал регіональних економічних систем.

Таким чином, Україні необхідна Концепція державної політики міжрегіональної інтеграції із чітко виписаними цілями, завданнями, принципами та заходами. Лише тоді з'явиться предмет для переговорів між представниками приватного капіталу, уряду та регіональних органів влади щодо вирішення складних міжрегіональних проблем, які вимагають консолідації зусиль зазначених сторін.

Державна політика міжрегіональної інтеграції – це сукупність стратегічних цілей, заходів, механізмів, інструментів та взаємоузгоджених дій органів державної влади національного та регіонального рівня, а також місцевого самоврядування щодо забезпечення розвитку держави на засадах соціально-економічної міжрегіональної інтегрованості, формування єдиного економічного простору в країні, стимулювання інтеграційних взаємодій між регіональними економічними системами та їх економічними агентами.

Концепція державної політики міжрегіональної інтеграції представлена на рис.4. Цільовими орієнтирами, на досягнення яких вона спрямована, визначено єдність економічного простору держави та конкуренто-спроможність країни, регіонів, бізнесу.

Засадничою передумовою ефективності реалізації цілей державної політики міжрегіональної інтеграції є її позиціонування як *політики узгодження інтересів*, а її ідеологія базується на засадах субсидіарності, партнерства, співфінансування та ефекту синергії. Звичайно, в умовах ринку для держави можлива лише одна форма впливу на процеси міжрегіональної інтеграції, які повинні базуватись виключно на добровільних засадах та економічному ефекті, - це узгодження інтересів державного центру, регіональних органів влади та представників бізнесу. Це вимагає зміни форм та методів регулювання як на національному, так і на регіональному рівнях – відмова від владних відносин, побудованих виключно по вертикалі, та перехід до горизонтальних мережевих відносин.

Політика, побудована на засадах субсидіарності та партнерства, вже більше 30 років успішно реалізується в межах такої потужної інтеграційної системи, як Європейський Союз. Замість владного перерозподілу благ та регулювання зверху роль держави полягає у «посередництві та активізації дій інших», коли безпосередньо зацікавлені сторони (актори) зводяться разом, а «спрямованість на досягнення спільних цілей ставиться на один

⁹ Закон України «Про генеральну схему планування території України» від 7 лютого 2002 року №3059-III // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>

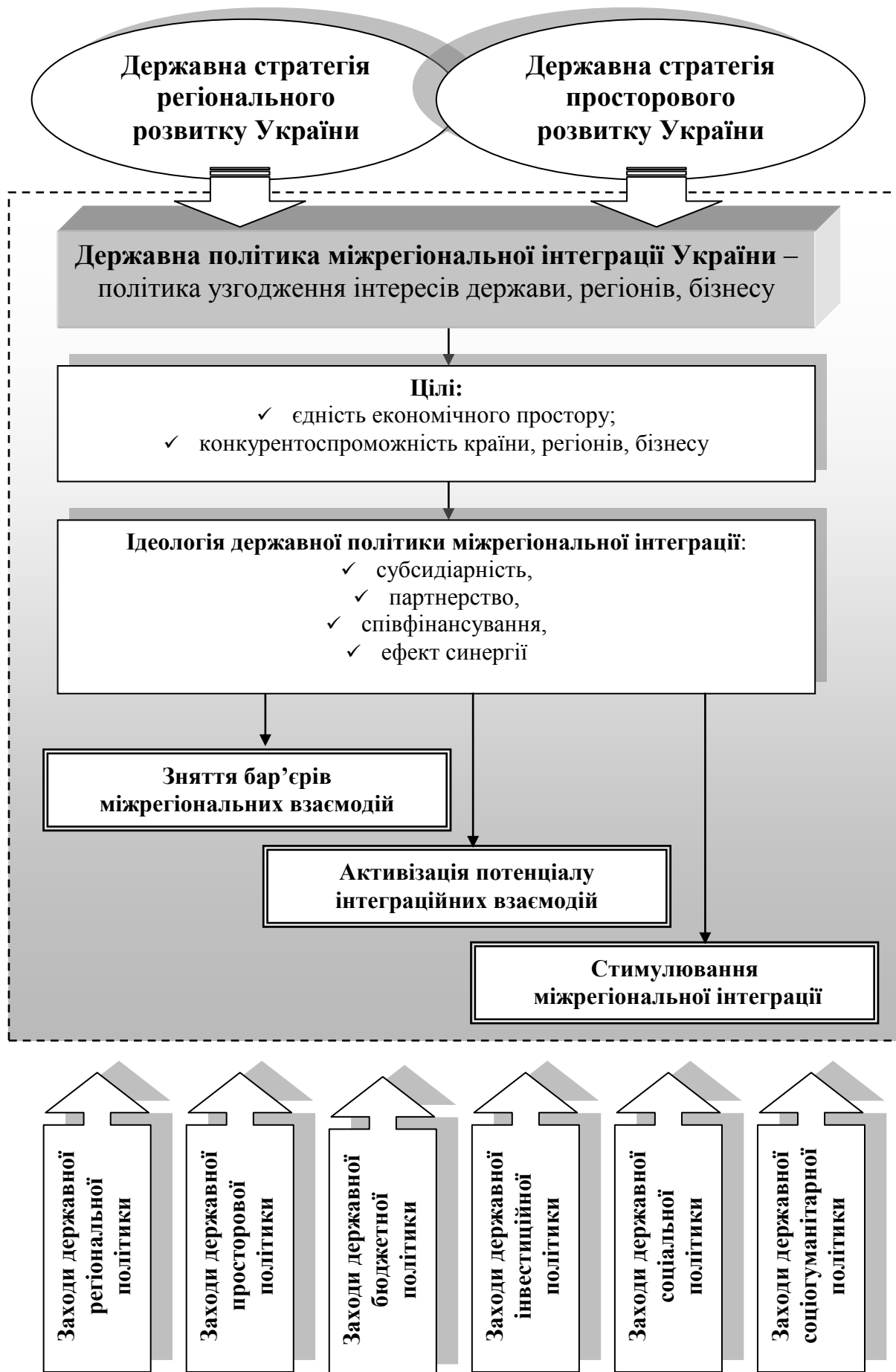

Рис.4. Концепція державної політики міжрегіональної інтеграції України

рівень із приватними інтересами».¹⁰ Таким чином, налагодження мереж взаємодії стає принциповим завданням держави.

Центральна ідея державної політики міжрегіональної інтеграції обумовлена природою, передумовами, цілями даного процесу та володіє синтетичним характером. Вона визначена шляхом виділення таких функціональних завдань та інструментів їх виконання:

- A. Завдання підготовки інтеграційних взаємодій – йому відповідають інструменти зниження міжрегіональної соціально-економічної асиметрії, подолання міжрегіональних бар'єрів, які склались на попередніх етапах розвитку.
- B. Завдання запуску процесу інтеграційних взаємодій – йому адекватні інструменти організації підтримки та активізації елементів наявного у регіональних економічних системах потенціалу інтеграційних взаємодій.
- C. Завдання розвитку процесу міжрегіональної соціально-економічної інтеграції – для його виконання необхідні інструменти інвестування частини отриманого синергетичного ефекту з метою розширеного відтворення потенціалу інтеграційних взаємодій у міжрегіональній економічній системі.

Реалізація окреслених завдань сприятиме формуванню міжрегіональних економічних систем.¹¹ Саме такі інтеграційні утворення спроможні, на нашу думку, стати конкурентоспроможними гравцями на внутрішньому та на зовнішньому ринках. Вони можуть набувати різноманітні організаційні форми – співробітництво в рамах угоди, міжрегіональний кластер, міжрегіональна асоціація, макрорегіон.¹² Формування міжрегіональної економічної системи розглядається нами як базис для закріплення проміжної ланки державного управління – макрорегіону.

Концепція державної політики міжрегіональної інтеграції включає таку сукупність взаємопов'язаних принципів:

- Інтеграційні взаємодії регіонів у межах міжрегіональних економічних систем повинні отримати інституційне забезпечення, тобто легітимізацію на рівні законодавчих та виконавчих органів влади в Україні.

Прерогативою держави щодо формування міжрегіональних економічних систем є розробка нормативно-правового забезпечення їх створення та діяльності, а також забезпечення цільової державної підтримки як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Роль регіональних органів влади є високою на етапах формування міжрегіональних економічних систем, зокрема, при оцінці зовнішньоекономічних можливостей регіону; у виборі найбільш перспективних кластерів; у мобілізації ресурсів та сприянні участі суб'єктів підприємницької діяльності в міжрегіональних

¹⁰ Коллер-Кох Б. Эволюция и преобразование европейского управления / Д.Коллер-Кох // Мировая экономика и международные отношения. – 2001. - №7. – С.51-52.

¹¹ Міжрегіональна економічна система – це сукупність ресурсів та економічних суб'єктів регіонів (що входять до її складу), які взаємопов'язані та взаємодіють між собою у сфері виробництва, розподілу та споживання, та формують на основі впорядкованої системи зв'язків єдине ціле

¹² У Концепції державної регіональної політики макрорегіони визначаються як об'єднання кількох регіонів чи їх частин, які характеризуються специфічністю, цілісністю та спільністю розвитку і визначені законодавством для досягнення особливих цілей розвитку. За своєю соціально-економічною сутністю і макрорегіони, і міжрегіональні кластери являють собою міжрегіональні економічні системи, яким властива функція інтеграції по горизонталі (горизонтальної ринкової та соціальної інтеграції). Однак макрорегіони, на відміну від кластерів, наділені функцією забезпечення вертикалі влади у просторі макрорегіону (вертикально-владна функція).

(загальнонаціональних) проектах. Надалі, як засвідчує світова практика, роль регіональної влади зменшується і полягає у підтримці їх функціонування.

- Будь-які форми міжрегіональних інтеграційних взаємодій базуються на основі узгодження інтересів сторін, в процесі якого реалізуються можливості комбінування та переплетення елементів регіональних систем з метою отримання синергетичного ефекту.
- Функції та структура механізмів інтеграції регіональних економічних систем обумовлені взаємодією відповідних інститутів влади, власності та некомерційних суспільних організацій.

Вертикальна складова механізму функціонування міжрегіональної економічної системи представлена структурними елементами регіональної та державної гілок виконавчої та законодавчої влади та похідних від неї відносин регулювання та управління. Їх сукупність формує державний «центр відповідальності» міжрегіональних інтеграційних взаємодій. Вказаний «центр відповідальності» вбудований у вертикаль державної влади, в якій виділено якісно новий рівень – мезорівень. Так відбувається горизонтальне розгалуження владних структур.

Засадничою проблемою формування вертикальної компоненти механізму міжрегіональних взаємодій в межах міжрегіональних економічних систем є необхідність чіткого позиціонування якісно нового рівня організації влади із чітко відмежованими функціями та повноваженнями від державного центру та регіональних органів влади.

Горизонтальна складова механізму представлена відносинами власності, тобто діяльністю регіональних бізнес товариств, професійних асоціацій, об'єднань учасників ринку, які формують «поле узгодження» соціально-економічних інтересів суб'єктів міжрегіональної системи.

Місія інституту некомерційних суспільних організацій у механізмі інтеграційних взаємодій полягає у забезпеченні його дебюрократизації та необхідної соціально-економічної ефективності, а також у підтримці соціальної ініціативи у міжрегіональному економічному просторі.

- Характер інституційного середовища функціонування міжрегіональної економічної системи зумовлює співучасть інститутів влади та бізнесу у регулюванні досліджуваних процесів, а також розподіл соціальної відповідальності.
- Основним результатом реалізації механізму інтеграційних взаємодій в межах міжрегіональної економічної системи виступає системна якість соціально-економічних відносин у міжрегіональному економічному просторі.

Отже, реальна внутрідержавна міжрегіональна інтеграція може бути забезпечена лише при умові посилення регулюючої ролі держави на національному рівні. Саме державні інститути повинні формувати інтеграційні механізми, які б забезпечили інтенсифікацію інтеграційних процесів на мезо- та мікрорівнях. Поряд з цим, ознакою сучасних міжрегіональних інтеграційних тенденцій повинна стати насамперед економічна зацікавленість регіонів у співпраці, оскільки саме економічна вигода становить основу формування господарських зв'язків.

Література

1. Бандман М.К. Территориально-производственные комплексы. Прогнозирование процесса формирования и использования сетей Петри / М.К.Бандман. – Новосибирск: Наука, 1990. – 302с.

2. Roberto Ezcurra, Pedro Pascual. *Regional Polarisation and National Development in the European Union* // *Urban Studies*, January 2007, Vol. 44, No. 1, P.99–122.
3. Богорад О.Д. Регіональна економіка. Словник-довідник / Богорад О.Д., Тевелєв О.М., Падалка В.М., Підмогильний М.В. - К., 2004.
4. Мельник М.І. Інвестиційний клімат регіону: теоретичні та прикладні засади дослідження: Монографія / Мельник М.І. – Львів: ІРД НАН України, 2005. – 234с.
5. Концепція державної регіональної політики // Офіційний сайт Міністерства регіонального розвитку та будівництва. - Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.minregionbud.gov.ua/index.php?id=895>
6. Закон України «Про генеральну схему планування території України» від 7 лютого 2002 року №3059-III // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>
7. Коллер-Кох Б. Эволюция и преобразование европейского управления / Б.Коллер-Кох // *Мировая экономика и международные отношения*. – 2001. - №7. – С.44-55.